

Roel Janssen

1968

'You Say You Want a Revolution'

PARIJS PRAAG MY LAI CHICAGO
MEXICO AMSTERDAM

Uitgeverij Balans

INHOUD

Proloog **De nacht van de barricades** 13

Inleiding **Het jaar 1968** 17

1 **Wij willen de wereld** 23

Economie en demografie 26

Seks, drugs en rock-'n-roll 33

Een tijd die toekomst heeft 38

2 **Parijs** 40

Seks en het zwembad 40

Frankrijk verveelt zich 44

Les enragés 47

Leve de solidariteit tussen arbeiders en
studenten 53

Renault Billancourt 56

La réforme oui, la chienlit non 61

'Ik kom klaar op de straatstenen' 68

De Gaulle is verdwenen 70

De Tour de France 76

Kapitaalvlucht 78

Nasleep 81

3 Praag 86

- Onrust in Tsjecho-Slowakije 86
- Socialisme met een menselijk gezicht 91
- Professor Ota Šik 97
- Gomulka en Ulbricht slaan op tilt 100
- 'Amerikaanse tanks in Praag' 103
- Op een klein stationnetje 106
- De geheime brief 109
- Operatie Donau 111
- Protocol van Moskou 115
- De brezjnevdoctrine 118
- Nasleep 120

4 My Lai 127

- Vietnamees nieuwjaar 127
- Whoopee, we're all gonna die 133
- Generaal Nguyen Ngoc Loan trekt zijn
pistool 136
- Walter Cronkite gaat op reportage 138
- Het bloedbad van My Lai 144
- De onderhandelingstafel... 147
- ... en de sabotage van Nixon 149
- Nasleep 151

5 Chicago 155

- De Spock-generatie 155
- All the way with LBJ 158
- Clean for Gene 163
- Moord op het balkon 165
- Samenzwering 170
- Moord in de spoelkeuken 172

Samenzwering 178
De wederopstanding van Tricky Dick 179
Won't you please come to Chicago 184
OMMMMMMM 190
De LeClair Affair... 195
...en de Bra Burners 197
De dollar onder druk 198
De donkere kant van de maan 200
Nasleep 202

6 **Havana en Mexico** 205

De daad bij het woord 205
Het jaar van de guerrillero 208
Het bloedbad van Tlatelolco 211
De zwarte vuist van Black Power 216
Nasleep 218

7 **Amsterdam** 221

Rook, regenten en roomkloppers 221
Chick en Candy 228
Paradiso 233
Kritiese Bibliotheek 236
Politieke Partij Radicalen 240
Onderzeebootkapitein in woelige tijden 244
Nasleep 251

8 **'You Say You Want a Revolution'** 252

Dankwoord 264
Literatuur 265
Muzieklijst 268
Eindnoten 270

WIJ WILLEN DE WERELD

Zoals elk nieuw jaar begint 1968 met vuurwerk en de beste wensen. De jaarwisseling verloopt over het algemeen rustig. In Amsterdam schommelt de temperatuur rond het vriespunt, nieuwjaarsdag is half bewolkt en er valt een drup regen. In Parijs blijft het kwik boven nul en is het bewolkt. New York heeft een koude jaarwisseling en er valt een pak sneeuw. In Chicago begint het jaar met strenge vorst, 's nachts is het 24 graden onder nul en overdag min zeven. In Saigon en Hanoi is het tropisch warm.

De Verenigde Naties hebben 1968 uitgeroepen tot het 'Jaar van de mensenrechten', in Rome doet paus Paulus VI een bevoegen oproep tot vrede in de wereld. Maar al een kwartier na middernacht schendt de guerrillabeweging Vietcong het nieuwjaarsbestand in Vietnam. Negentien Zuid-Vietnamese militairen zijn de eerste oorlogsslachtoffers van het nieuwe jaar.

Traditiegetrouw spreekt president Charles de Gaulle op oudejaarsavond het Franse volk toe. In zijn televisiepraatje citeert hij de negentiende-eeuwse dichter Paul Verlaine: *'Mon Dieu, mon Dieu, la vie est là / Simple et tranquille.'* De Gaulle schetst Frankrijk als een toonbeeld van orde in een verwarde wereld. 'Ik begroet het nieuwe jaar met een gerust gevoel,

want men kan ervan uitgaan dat de komende afschaffing van de douanebelemmeringen binnen de [Europese] Gemeenschappelijke Markt en de toename van de concurrentie die hiervan het gevolg zal zijn, zullen bevorderen dat onze levensstandaard nog meer zal stijgen.' De 78-jarige president sluit af met zijn gebruikelijke uitroep: *'Vive la République! Vive la France!'*

Op zijn ranch in Texas houdt president Lyndon Johnson een persconferentie. Hij roept de Amerikaanse burgers op minder buitenlandse vakantiereizen te maken, want als Amerikaanse toeristen in het buitenland op grote schaal dollars blijven uitgeven, is dat slecht voor de economie van het land, zegt hij. In antwoord op vragen van de verzamelde journalisten gaat Johnson kort in op de oorlog in Vietnam: 'We hebben goede hoop dat we vooruitgang kunnen boeken. De vijand weet dat hij geen militaire overwinning meer kan behalen in Zuid-Vietnam. Maar ik kan niet voorspellen dat we dit jaar vrede zullen bereiken, dat hangt af van de vijand.'

Koningin Juliana is danig in de war. Op eerste kerstdag richt ze zich met haar traditionele toespraak via de radio tot het Nederlandse volk. Ze klinkt alsof ze zich geen raad weet met de maatschappelijke ontwikkelingen in de wereld. 'De generaties drijven steeds verder uiteen. Niets schijnt meer houvast te bieden, we staan te los van elkaar en de gemeenschappelijke aanpak ontbreekt. Onze onoverzichtelijke moderne samenleving geeft aan velen een gevoel van onzekerheid, ondanks materiële en sociale zekerheid.'

Aan het slot van haar kersttoespraak geeft Juliana toch nog een sprankje hoop:

Hoe meer men gebruikmaakt van zijn mogelijkheden om deze aarde tot een betere wereld te maken, des te vollediger is men mens en ervaart men het echtste geluk. Geeft men zichzelf helemaal, dan leeft men ook helemaal. De toekomst

hangt dus af van wat u denkt en vooral van wat u doet, en u, en u, en jij en jij. Ik wens u in het komende jaar toe het verlossende antwoord te vinden, en de daad te voegen bij het woord.³

De koningin kan niet weten hoe letterlijk haar oproep in het nieuwe jaar genomen zal worden.

Er hangt verandering in de lucht. De jeugd komt in opstand. Die opstandigheid beperkt zich niet tot de Verenigde Staten en West-Europa. Ook in Oost-Europa, Japan, Australië en in Latijns-Amerika komen scholieren en studenten massaal in beweging. De protesten richten zich zowel tegen autoritaire en communistische regimes als tegen democratische regeringen. De aanleidingen verschillen: in Rio de Janeiro protesteren studenten tegen het militaire bewind dat in 1964 na een staatsgreep aan de macht is gekomen, in Mexico tegen de Partido Revolucionario Institucional (PRI), de politieke partij die sinds 1917 onafgebroken regeert, in Warschau en Praag tegen de communistische dictatuur, in Berlijn tegen de schaduw van het naziverleden, in Miami en Chicago tegen de oorlog in Vietnam, in Amsterdam tegen de regenten, in Parijs tegen de verveling.

De jongerenprotesten richten zich evenzeer tegen oorlogen, onrecht en noodsituaties in de wereld. In de jaren zestig hangt de nucleaire dreiging van de Koude Oorlog nog als een schaduw over de westerse wereld en deelt het IJzeren Gordijn West- en Oost-Europa onverbiddelijk in tweeën. In 1962 heeft de Cubacrisis de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie aan de rand van een kernoorlog gebracht. De bevolking in de Sovjet-Unie en de landen in Oost-Europa is onderworpen aan de grauwe dictatuur van de communistische partijen. De traumatische dekolonisatieoorlogen in Afrika en Azië zijn grotendeels achter de rug, maar in Zuidoost-Azië sleept de oorlog

in Vietnam zich voort. In 1967 heeft Israël zijn buurlanden Egypte, Syrië en Jordanië in de Zesdaagse Oorlog verslagen. De Palestijnse bevrijdingsorganisatie PLO heeft een nieuwe strategie omarmd in haar strijd voor politieke erkenning: in 1968 vinden wereldwijd 28 vliegtuigkapingen plaats, in 1969 zijn dat er 82, vrijwel allemaal gepleegd door guerrillero's van al-Fatah. Ondertussen voltrekt zich in Nigeria een humanitaire ramp die nauwelijks aandacht krijgt. Het oostelijke, olierijke deel van het land heeft zich in 1967 onder de naam Biafra onafhankelijk verklaard. Een gruwelijke burgeroorlog is het gevolg, waarbij de Ibo-bevolking van Biafra letterlijk wordt doodgehongerd.

ECONOMIE EN DEMOGRAFIE

Na een moeizame start vormen de naoorlogse jaren een langere periode van welvaartsgroei in de westerse wereld. De Verenigde Staten blaken van economisch vertrouwen, West-Europa beleeft een spectaculaire inhaalslag. Gesteund door de Amerikaanse Marshallhulp herstellen de West-Europese economieën zich van de oorlogsschade en de onbeschrijflijke menselijke en materiële chaos na 1945. In Frankrijk staat deze periode bekend als *Les Trente Glorieuses*, in West-Duitsland als het *Wirtschaftswunder*, in de Verenigde Staten als de *Goldilocks Economy* en in Nederland als de jaren van de wederopbouw. Tien jaar na de bevrijding viert Nederland dat het 'uit de as herrezen' is, zoals in 1955 een speciale bijlage van het *Algemeen Handelsblad* is getiteld. Dat jaar ligt het niveau van het bruto binnenlands product (bbp) in alle West-Europese landen weer boven het niveau van vóór 1940. Er is sprake van volledige werkgelegenheid, de lonen stijgen, de verzorgingsstaat wordt opgetuigd, de levensstan-

daard verbetert met sprongen. De oorlogsgeneratie koestert de recent verworven materiële geneugten van de eerste auto voor de deur en de zwart-wittelevisie in de huiskamer. Voor de babyboomers ligt de toekomst open met mogelijkheden die hun ouders nooit hebben gehad. De universiteiten kunnen de toestroom van nieuwe studenten nauwelijks aan.

In communistisch Oost-Europa leiden de naoorlogse centrale planeconomie en geforceerde industrialisatie eveneens tot groei, maar vanaf eind jaren vijftig wordt de welvaarts-kloof tussen Oost en West zienderogen groter.

Tussen 1913 en 1950 bedroeg de gemiddelde economische groei in de westerse landen 1 procent per jaar; tussen 1950 en 1970 is dat gemiddeld 4 procent per jaar. De werkloosheid zakt van gemiddeld 7,5 procent vóór de Tweede Wereldoorlog naar minder dan 3 procent tussen 1950 en 1960 en 1,5 procent tussen 1960 en 1970.⁴

Het geheim van het naoorlogse economische wonder in West-Europa bestaat uit verregaande overheidsbemoeienis met de beschikbaarheid van de productiefactoren arbeid en kapitaal. Tot eind jaren vijftig wordt de particuliere consumptie afgeknepen ten gunste van investeringen. Sleutelsectoren van de economie worden genationaliseerd – in Groot-Brittannië de kolenmijnen en de staalindustrie, in Frankrijk banken, delen van de auto-industrie en energievoorzieningen. West-Europa bekeert zich niet tot de centrale planeconomie naar Sovjetmodel, maar kenmerkend voor het geloof in economische sturing door de overheid zijn de namen van het *Commissariat générale du Plan* in Frankrijk en van het Centraal Planbureau in Nederland, beide na 1945 opgericht.

Parallel hieraan wordt de verzorgingsstaat uitgebouwd. De overheidsuitgaven voor sociale zekerheid verdubbelen tussen eind jaren dertig en 1970. Groot-Brittannië nationaliseert na de oorlog de gezondheidszorg; in Nederland wordt in 1947 de Noodwet Ouderdomsvoorziening ingevoerd, die in

1956 wordt omgezet in de Algemene Ouderdomswet (AOW), het staatspensioen vanaf 65 jaar. In 1963 volgen de Algemene bijstandswet en in 1966 de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet. Vergelijkbare sociale voorzieningen worden in alle West-Europese landen opgetuigd. Ze zijn bedoeld als vangnet dat een collectief gefinancierd bestaansminimum biedt, zodat burgers in behoeftige omstandigheden niet langer zijn overgeleverd aan liefdadigheid, de kerk, de bedeling of familie. Ze bieden iedereen het recht te leven van een sociaal minimum, waarbij inkomen en werk van elkaar zijn losgekoppeld. Aanvankelijk is er nauwelijks aandacht voor controle, maar al snel blijkt dat de regelingen uitnodigen tot creatief gebruik. Activistische jongeren kunnen jarenlang in hun levensonderhoud voorzien zonder eigen inkomsten, maar op basis van een sociale uitkering.

Tot midden jaren vijftig blijven de lonen in Nederland laag. De geleide loonpolitiek met door de overheid vastgestelde (minimale) loonsverhogingen wordt in 1956 losgelaten en maakt dan plaats voor jaarlijkse welvaartsrondes. De lonen stijgen vervolgens met 4 à 5 procent per jaar, midden jaren zestig zelfs met 16 procent. In 1968 wil het kabinet-De Jong een loonmaatregel afkondigen om de buitensporige loonstijgingen af te remmen, maar het lukt niet hierover met de sociale partners overeenstemming te bereiken. De vakbonden voelen niets voor een knevelwet en de werkgevers zijn bereid hogere lonen te betalen, want bij volledige werkgelegenheid is het arbeidsaanbod schaars.

Na de Tweede Wereldoorlog emigreren 300.000 Nederlanders naar het buitenland – voornamelijk naar Canada, Nieuw-Zeeland en Australië. De overtuiging heeft postgevat dat Nederland met een omvang van 10 miljoen inwoners overbevolkt is. Er is een schreeuwend gebrek aan fatsoenlijke huisvesting, de woningnood geldt in die jaren als ‘volksvijand nummer één’. Bovendien zijn de beleidsmakers ervan over-

tuigd dat de industriële groei de uitstoot van de agrarische bevolking niet zal kunnen opvangen en dat er permanent sprake zal zijn van een arbeidsoverschot. Het tegendeel gebeurt. Na de sobere jaren van wederopbouw zorgt de economische *boom* van de jaren zestig voor volledige werkgelegenheid. Het bbp neemt toe met uitschieters van 8 procent per jaar. In plaats van een overschot aan arbeid is er sprake van nijpende tekorten op de arbeidsmarkt. De eerste gastarbeiders uit Zuid-Europese landen worden naar de industrieën van het noorden gehaald. Die hunkeren naar goedkope arbeidskrachten.

Nederland maakt na de oorlog een spectaculaire moderniseringsslag door. Dat is mede mogelijk omdat in 1959 aardgas is gevonden onder het land van boer Boon bij Slochteren. Het Groninger gasveld blijkt de grootste aardgasvoorraad van Europa te zijn. In hoog tempo schakelt Nederland over van vuile steenkolen op schoon aardgas als energiebron. Als het gas begint te stromen levert het in de daaropvolgende decennia miljarden gulden – later euro's – op voor de schatkist. Nederland wordt een OPEC-land aan de Noordzee. *The Dutch Disease*, die wordt gekenmerkt door het gebruik van de aardgasbaten voor consumptieve bestedingen en loonstijgingen groter dan de toename van de arbeidsproductiviteit, wordt een economisch begrip.⁵

In 1961 wordt in Nederland de vijfdaagse werkweek ingevoerd en gaan de scholen over op een lesrooster met een vrije zaterdag. In 1968 wordt de Mammoetwet van kracht, een herziening van het voortgezet onderwijs met het doel de doorstroming van leerlingen tussen verschillende onderwijsniveaus te bevorderen. Ondertussen raakt de jeugd in de ban van rock-'n-roll. Cineast Jan Vrijman bedenkt de geuzennaam 'nozem' voor de jongens met vetkuiven en meisjes met suiker-spinkapsels die op hun opgevoerde brommers rondhangen bij cafetaria's, bioscopen of dansgelegenheden in dorpen en ste-

den. Het brommerbezit explodeert. In 1949 telde Nederland amper 4500 bromfietsen, in 1967 zijn dat er 1,7 miljoen. De helft van de jongens en een derde van de meisjes bezitten een brommer. Midden jaren zestig hebben jongeren gemiddeld 110 gulden in de maand vrij te besteden. Dat geld gaat op aan mode en vermaak. Volgens deskundigen vervelen ze zich door een teveel aan vrije tijd en geld in de verfoeilijke consumptie-maatschappij.⁶

Na 1945 zijn de Verenigde Staten niet alleen militair, maar ook in cultureel en economisch opzicht oppermachtig. Met de dollar als de reservemunt van de wereld kent de groei van de Amerikaanse economie geen beperkingen. De Verenigde Staten beleven de glorie-tijd van het keynesianisme: het overheidsbeleid streeft door sturing van de vraag economische groei en volledige werkgelegenheid na. De rampspoed van de Grote Depressie uit de jaren dertig mag zich nooit meer herhalen. Volgens gezaghebbende Amerikaanse economen is het einde van de conjunctuurcycli aangebroken. 'Recessies behoren definitief tot het verleden,' verzekert de hoogste economische adviseur van president Johnson.

In West-Europa en de Verenigde Staten zorgt de naoorlogse geboortegolf voor uitschieters in de bevolkingsgroei. Demografie is onverbiddelijk: de baby's die geboren zijn tussen 1945 en 1950 zijn vijftien jaar later teenagers. In 1966 is de helft van de Amerikaanse bevolking jonger dan 25 jaar. In Frankrijk en Nederland is één van de drie inwoners in 1968 onder 20 jaar. De 'groene druk', de verhouding tussen personen van 0 tot 20 jaar tot de personen tussen 20 en 65 jaar, bedraagt in Nederland 69 procent.

Gevolg is onder meer dat het aantal studenten vanaf midden jaren zestig in alle westerse landen spectaculair toeneemt. In Frankrijk stijgt het aantal studenten met 50 procent, in Mexico in de tweede helft van de jaren zestig met 300 procent, in de Verenigde Staten gaat een op de drie Ameri-

kaanse highschoolleerlingen na het eindexamen naar een *college* of universiteit. In Nederland is tussen 1950 en 1968 nagenoeg sprake van een verdrievoudiging van het aantal universitaire studenten, van 29.700 naar 84.900 studenten, en is de toename van het aantal studenten in het hoger beroepsonderwijs van 31.700 naar 115.200 voor dezelfde periode nog groter.

Ondertussen zet West-Europa de eerste stappen naar economische integratie. In 1952 komt de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal van zes landen – Frankrijk, West-Duitsland, Italië en de Benelux – tot stand. Na het verdrag van Rome van 1956 gaat de Europese Economische Gemeenschap met dezelfde zes landen van start.

Nauwere economische samenwerking, uitbreiding van de verzorgingsstaat en de dynamiek van de markteconomie gaan hand in hand. Zo neemt de autoproductie in West-Europa toe van 500.000 per jaar in 1947 tot meer dan 9 miljoen in 1968. Wat in Amerika gemeengoed is, slaat over naar Europa: de arbeidersklasse kan zich een eigen autootje veroorloven. Aangezien tegelijkertijd het aantal vrije dagen toeneemt, gaan steeds meer gezinnen met vakantie, vaak voor het eerst naar het buitenland.

Op grote schaal doen elektrische apparaten hun intrede in de huishoudens. Wasmachines, wasdrogers, stofzuigers, koelkasten, strijkijzers, elektrische roomkloppers, de elektrische krulset en nog veel meer. In 1968 introduceren de gebroeders Jacuzzi, die in Californië een bedrijf in waterpompen voor vee hebben, het *Jacuzzi* bubbelbad.

De jaren zestig zijn het decennium van de doorbraak van de televisie. In 1962 hebben de Amerikanen de eerste televisie-satelliet (Telstar) gelanceerd, waardoor het mogelijk wordt live beeldverbindingen te maken tussen de continenten. Het aantal televisietoestellen in Nederland verdriedubbelt tussen 1960 en 1970 – naar 3 miljoen. Het aantal tv-netten gaat

van één naar twee, het beeld is streperig en zwart-wit. Er zijn geen reclameblokken en commerciële televisie bestaat niet. Een poging commerciële tv-uitzendingen te verzorgen vanaf een platform op de Noordzee net buiten de territoriale wateren voor de kust van Noordwijk, wordt in 1966 door het kabinet verontwaardigd verboden. Uit dit REM-avontuur komt later de omroepvereniging TROS voort.

Naar alle materiële maatstaven is sprake van glorieuze jaren. *The Affluent Society*, de titel van een boek van de Canadees-Amerikaanse econoom John Kenneth Galbraith, vat de economie van de naoorlogse overvloed naadloos samen. Dit boek is ook een vroege kritiek op de uitwassen van de consumptiemaatschappij:

De behoeften van consumenten kunnen een bizarre, frivole, ja zelfs immorele oorsprong hebben. En het is bewonderenswaardig dat een samenleving in staat is aan al die behoeften te voldoen. Maar dit valt niet te rechtvaardigen als het proces om aan de consumentenvraag te voldoen deze vraag zelf oproept.

Zoals Mick Jagger van de Rolling Stones zingt in de hit (*I Can't Get No*) *Satisfaction*:

*When I'm watching my tv
And that man comes on to tell me
How white my shirts can be...*

SEKS, DRUGS EN ROCK-'N-ROLL

The Age of Aquarius is aangebroken. In januari 1968 gaat op Broadway de musical *Hair* in première, een paar maanden later beginnen de voorstellingen van *Hair* in Londen. De *tribal rock*-musical is een wereldwijde sensatie. De hippiecultuur van lang haar, bloemenkinderen, wapperende jurken, *tie dye* T-shirts in regenboogkleuren, kettingen, wierook, psychedelica, seks, drugs en popmuziek verovert de samenleving. In Amsterdam (waar *Hair* in 1970 wordt opgevoerd) gaan in maart 1968 de alternatieve jongerencentra Paradiso en Fantasio open. Een van de eerste bands die daar optreden, is Pink Floyd.

Na het debuutalbum *Please Please Me* van The Beatles in 1963 en de eerste elpee van The Rolling Stones in 1964 is de Engelstalige popmuziek in een stroomversnelling geraakt. Het is alsof de cambrische explosie, de 'oerknal van het leven' van 500 miljoen jaar geleden, plaatsvindt in de popmuziek. In een periode van enkele jaren maakt de muziek een uitbarsting van creativiteit mee die haar weerga niet heeft. Er komen bands uit voort die tot het collectieve muzikale geheugen zijn gaan behoren en nummers die nog altijd op de jaarlijkse 'Top 2000' prijken.

De popmuziek krijgt een impuls doordat goedkope geluidsdragers op de markt komen. De ontwerpen zijn eenvoudig en vaak rammelen de apparaten aan alle kanten, maar transistor-radio's, pick-ups, hifi-afspeelapparatuur en de eerste cassette-recorders (een uitvinding van Philips) worden voor jongeren toegankelijk. In de jaren zestig zijn Nederlandse jongeren goed voor 40 procent van het radiobezit, een derde van de bandrecorders en bijna de helft van de grammofoonplatenverkoop.

Tegelijkertijd floreert de muziekmarkt doordat piratenzenders zoals Radio Veronica, Radio London, Radio Caroline en Radio Noordzee dag en nacht de nieuwste singles pluggen.

Vanaf schepen die net buiten de territoriale wateren van Engeland en Nederland voor anker liggen op de Noordzee, doorbreken deze muziekpiraten de monopolies van de traditionele radio-omroepen. De commerciële zender Radio Luxemburg en de militaire zenders voor de Britse en Amerikaanse troepen in West-Duitsland spelen eveneens de nieuwste popmuziek. Ze genieten onder jongeren enorme populariteit.

Muziek is de hartslag van de jaren zestig. Ze vormt een grenzen en sociale klassen overschrijdend bindmiddel voor de nieuwe generatie. Jongeren luisteren naar de nieuwste elpees met een sjekkie, een jointje en een fles goedkope wijn, en het geldt als een wedstrijd om als eerste over de felbegeerde nieuwste platen van populaire bands te beschikken.

De nummer 1-hit van 1968 is *Hey Jude* van The Beatles.

In navolging van het Monterey Pop Festival in 1967 wordt op het Isle of Wight in 1968 het eerste grote Europese popfestival gehouden, waar zo'n 10.000 mensen op afkomen. Twee jaar later zijn er op Wight meer dan 600.000 festivalgangers. Datzelfde jaar 1970 trekken tienduizenden jongeren naar het Kralingse Bos voor het eerste popfestival in Nederland. Het Rotterdamse stadspark is drie etmalen gehuld in een wolk van hasj en *love*.

Het beroemdste festival is zonder twijfel dat van Woodstock in 1969. Het belichaamt het gevoel van de late jaren zestig. De Amerikaanse beat-dichter John Sinclair schrijft hierover dat 'onze cultuur, onze kunst, onze posters, onze kleren, allemaal dezelfde boodschap vertolken: de boodschap van vrijheid'. Zijn collega-beatschrijver William Burroughs is lyrisch over de mentaliteit onder de festivalbezoekers:

Ik geloof niet dat ze tot rust zullen komen als ze dertig worden, zoals het establishment graag zou willen. Miljoenen jongeren in de hele wereld zijn de oppervlakkige, onwaardige autoriteiten die alleen maar gelul verkopen spuugzat.

De muzikscene is onlosmakelijk verbonden met de seksuele bevrijding en de popularisering van softdrugs. *Make Love Not War* is meer dan een slogan van de protestgeneratie tegen de oorlog in Vietnam, het wordt met overgave in praktijk gebracht. Seks is liefde, vrijheid en bevrijding. Er komen *love-ins* in het Vondelpark van Amsterdam en de hippies van San Francisco roepen de zomer van 1967 uit tot de *Summer of Love*. De sixties zijn wel bestempeld als *The Golden Age of Fucking*.⁷

De seksuele bevrijding roept ook tegengeluiden op. Binnen de studenten- en protestbewegingen beginnen vrouwen discussies over de rol van vrouwen in de revolutie. In de praktijk blijft die grotendeels steken in traditionele rolpatronen. Vrouwen zorgen voor de koffie, smeren de broodjes en worden geacht zich beschikbaar te stellen voor seks. De mannen treden op als woordvoerders, leiden de demonstraties en organiseren de protesten. *Peace, Pussy and Pot* is een gangbare slogan op de Amerikaanse universitaire campussen. Tijdens de meirevolutie in Parijs, binnen bevrijdingsbewegingen in de derde wereld en bij de bezetting van universiteitsgebouwen zoals de Sorbonne in Parijs of een jaar later het Maagdenhuis in Amsterdam, doen zich vergelijkbare rolverdelingen voor. Mede uit ongenoegen over mannelijke activisten als seksuele roofdieren ontstaan feministische bewegingen die zich tegen seksuele uitbuiting verzetten en autonomie voor vrouwen eisen.

Midden jaren vijftig hebben Amerikaanse onderzoekers in het geheim proeven met een anticonceptiepil uitgevoerd op hiervan onwetend gehouden vrouwen in Puerto Rico. In 1960 komt de pil op de Amerikaanse markt, goedgekeurd door de Food and Drug Administration (FDA). In diezelfde tijd verricht het Nederlandse farmaceutische bedrijf Organon in Oss pionierswerk bij de ontwikkeling van een eigen pil. In 1962

komt het merk Lyndiol van Organon beschikbaar, officieel als middel om de menstruatie te reguleren. De Nederlandse overheid keurt in 1963 het gebruik ervan goed op doktersrecept en onder controle van de huisarts. Het wordt niet vergoed door het ziekenfonds. Vrijen zonder de risico's van ongewenste zwangerschap mag, maar dan wel op eigen kosten.

In 1966 komt in de Verenigde Staten de spraakmakende studie uit van Masters & Johnson, *Human Sexual Response*. Gynaecoloog William Masters en psycholoog Virginia Johnson hebben met honderden mannen en vrouwen – en zichzelf – als vrijwilligers laboratoriumonderzoek gedaan naar de fysieke en psychologische belevingen van seksualiteit. De taboedoorbrekende vrijmoedigheid waarmee Masters en Johnson hun bevindingen presenteren, biedt vrouwen en mannen nieuwe perspectieven voor een actief seksleven. Het boek staat maandenlang in de top van de Amerikaanse bestsellerlijst.

In Nederland publiceert de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming (NVSH), een organisatie die teruggaat naar het einde van de negentiende eeuw en zich inzet voor de bevordering van geboortebeperving, in 1969 het fotoboek *Variaties* van Mogens Toft en John Fowlie. In vijftig zwart-witfoto's worden de meest uiteenlopende 'standjes' in beeld gebracht. De openhartigheid over seks ligt bij menig jong stel voortaan op de salontafel in de huiskamer.

Er is meer aan de hand. Hiv en aids bestaan nog niet, en sinds de jaren veertig kunnen seksueel overdraagbare besmettingen zoals syfilis en gonorrhoe, eeuwenlang gevreesde plagen van de promiscuïteit, succesvol met penicilline bestreden worden. Bovendien worden de wettelijke beperkingen op de beschikbaarheid van anticonceptie in snel tempo afgeschaft. Frankrijk heft het verbod op de verkoop van condoms, dat na de slachtingen in de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog werd ingevoerd om de Franse bevolkingsomvang weer op

peil te brengen, in 1967 op. West-Duitsland heeft dat al eerder gedaan, in 1961. De condoomverkoop wordt in Nederland en Italië niet langer belemmerd en in 1971 formeel vrijgegeven. Groot-Brittannië en de Scandinavische landen legaliseren eind jaren zestig abortus, andere landen volgen na politieke druk van de opkomende vrouwenbeweging. De tweede feministische golf vormt ook een seksuele bevrijdingsbeweging.

De andere aanjager van de tegencultuur zijn drugs. De popularisering van marihuana – wiet, hasj, *stuff*, *pot*, *dope*, joint, *grass* – onder jongeren neemt spectaculair toe. Het is een voorbeeld van een ‘zinkend cultuurgoed’: lange tijd worden geestverruimende drugs – naast marihuana ook opiaten – hooguit in kleine kringen van kunstenaars gebruikt, maar vanaf midden jaren zestig dringen ze door tot bredere lagen van de bevolking. Het begrip *trip* doet zijn intrede, als een psychedelische reis naar nieuwe zintuiglijke en geestelijke belevingen. Er ontstaat een eigen taal van drugsgebruikers: high, *groovy*, weet-je-wel, te gek gewoon. Gebruikers noemen zich ‘psychonauten’, drugs verleggen de grenzen en openen de deuren van hun geest. Vrede. Alles is puur, alles is zuiver, alles is liefde.

Hallucinogene drugs zijn verboden, maar in Nederland wordt aan het eind van de jaren zestig het ‘gedoogbeleid’ ontwikkeld, waarin coffeeshops kleine hoeveelheden hasj en marihuana mogen verkopen aan gebruikers. Met dit tolerante beleid loopt Nederland internationaal voorop. Het maakt Nederlandse steden, Amsterdam en gemeenten in de grensstreek in het bijzonder, tot magneten voor buitenlandse drugstoeristen die een jointje komen blowen of een voorraadje hasj voor privégebruik willen inslaan.

Rond lsd – een chemische stof die in 1938 door de Zwitserse onderzoeker Albert Hofmann werd beproefd en vanaf 1943 door het Zwitserse bedrijf Sandoz is ontwikkeld als farmaceutisch middel voor de bestrijding van psychosen – hangt een magisch aureool. Begin jaren zestig hebben de eerste hip-

pies in de Verenigde Staten *acid*, zoals ze lsd noemen, ontdekt als psychedelisch wondermiddel. In tegenstelling tot marihuana is lsd dan nog niet verboden. Het komt bekend te staan als de toegangspoort tot het transcendentale nirwana, maar er doen zich excessen met *bad trips* voor en het spul wordt tegen het einde van de jaren zestig in de meeste Amerikaanse staten verboden. Daarna gaat lsd ondergronds en maakt het plaats voor andere synthetische drugs.

Timothy Leary, een geflipte Harvard-hoogleraar die zich opwerpt als de profeet van het gebruik van lsd en aanverwante psychedelica, lanceert de slogan: *'Turn on, tune in, drop out.'* Een lsd-trip opent volgens hem nieuwe lagen van bewustzijn en bevrijdt de geest. Ken Kesey, een schrijver die in korte tijd beroemd geworden is met zijn boek *One Flew over the Cuckoo's Nest* (later verfilmd met Jack Nicholson in de hoofdrol), voert actief campagne voor lsd. Met een groep vrienden, de *Merry Pranksters*, trekt hij in 1964 in een kleurig beschilderde oude schoolbus van het westen naar het oosten door de Verenigde Staten om het gebruik van lsd te bevorderen. De Pranksters organiseren *Acid Tests*, bijeenkomsten waar duizenden jongeren op afkomen om limonade met een dosis lsd te drinken. Schrijver Tom Wolfe heeft Kesey en de Pranksters tot onderwerp gemaakt van zijn boek *The Electric Kool-Aid Acid Test*, waarin hij de psychedelische sfeer van deze hippiepioniers haast tastbaar weergeeft.

EEN TIJD DIE TOEKOMST HEEFT

De babyboomgeneratie zet zich af tegen het verleden, leeft in het heden en heeft de toekomst voor zich. De maatschappelijke veranderingen zijn immens, alles is in beweging, er is geld, er is ruimte, er is vrijheid. God is dood, het gezag van ouders,

de overheid en de kerk heeft afgedaan. Alles werkt in dezelfde richting, het een versterkt het ander in een opeenstapeling van positieve vibraties. Alles is mogelijk. Er heerst optimisme, vanzelfsprekend zal de toekomst beter zijn. Utopieën zijn geen luchtspiegelingen waarvan de nieuwe generatie slechts kan dromen, maar een nieuwe wereld die binnen handbereik ligt.

De gevestigde orde wordt overrompeld door het jongerenprotest dat in 1968 als een golf over de wereld spoelt. De maatschappelijke status quo wankelt. Maar na de aanvankelijke schok herpakken de oude machthebbers zich. Ook dat is 1968: de orde wordt hersteld. In Tsjecho-Slowakije met de militaire inval van het Warschaupact, in Frankrijk met de mobilisering van de gegoede burgerij door president De Gaulle, in de Verenigde Staten met de verkiezingsoverwinning van de Republikeinse presidentskandidaat Richard Nixon. Daarmee eindigt het revolutiejaar als het jaar van de restauratie. Maar de maatschappelijke bewegingen die in gang zijn gezet, hebben een onomkeerbaar proces van veranderingen ingeluid.